

Szabó Pál:
„Régió és térszerkezet”
az elmélettől a területpolitikáig
 Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2015. 275 p.

Szabó Pál „Régió és térszerkezet” című könyvének olvasása közben eszembe jutott egy réges-régi hirdetés az egyik leninvárosi panelház oldalán: „Műanyag – az ismeretlen ismerős”. Valahogy így van ez a könyv címében szereplő fogalmakkal is, mivel ezek a szavak – különösen a régió – nap, mint nap elhangzanak és használjuk őket, sokszor akár úgyis, hogy a pontos tartalmukkal nem vagyunk tisztában, vagy éppen oda sem figyelünk rájuk.

Nem könnyű ebben a kérdéskörben újat mondani, de talán nem is ezt kell célul kitűzni, hiszen önmagában a fogalmak szerteágazó körüljárása is hatalmas feladatot ad a témával foglalkozóknak. A szerző is megjegyzi, hogy könyvtárnyi kapcsolódó szakirodalom létezik, és ennek célirányos kiválogatása, illetve szintetizálása komoly szakmai kihívást jelent.

A könyv első nagyobb fejezete a régió fogalmának és tartalmának tisztázásával kezdődik, az etimológiai alapoktól kiindulva igazi multidiszciplináris szemléletmóddal ismerheti meg az olvasó a régiók típusait, azok sajátosságait és jellemvonásait, a kialakulásuk/kialakításuk mozgatórugóit, beleértve akár az intézményesülés, illetve a kapcsolódó identitás kérdéskörét is. A régió kifejezés használatának rendkívüli sokszínűségére és tartalmának elasztikus mivoltára az igazán bőséges szakirodalmi összefoglalás nagyszerűen mutat rá.

A következő alfejezet a régiók fogalmának európai léptékű értelmezését tekinti át, kiemelt hangsúlyt biztosítva a NUTS rendszernek. A regionális szint felértékelődése, különösen a kohéziós politika aspektusából nézve nagyon fontos részét jelenti az európai integráció fejlődésének, még ha ez napjainkban a nemzetállami keretek hangsúlyosabbá válása miatt valamelyest háttérbe is szorul.

A hazai régió koncepció megszületése és kifermálódása, majd fokozatos elsorvadása elgondolkodtató kivonatot jelent a magyar területpolitika rendszerváltás utáni folyamatainak a harmadik alfejezet részeként. A sorok közül át-átsejlik a szerző véleménye és állásfoglalása, amelyet azonban sokszor a kutatói objektivitás fátyla mögé rejt – talán indokolt óvatossággal – a drasztikusan átrendeződő viszonyok tükrében. Némi hiányérzete támadhat az olvasónak – bár az alsó-középszintű térfelosztás és regionalizálódás csak érintőlegesen kap szerepet –, mivel a Leader HACS területek és a hazai funkcionális régiók, valamint körzetek logikailag akár bele is kerülhettek volna a fejezetbe.

A területi fejlettség kérdésköre jelenti a mű következő nagyobb egységét. Elsősorban és indokoltan a GDP, valamint annak kritikájaként, alternatívájaként megjelent egyéb mérőszámok lényegre törő bemutatására kerül sor. A fejlettség és fejlődés mérésének dilemmája érthető módon viszonylag szűk mederben marad az érintett könyvfejezetben. A GDP mérésének kapcsán néhány izgalmas nemzetközi

példán keresztül is meg-megcsillan a szerző regionális földrajzban való jártassága, amely élvezetesebbé teszi a problémakör megismerését. A gazdasági fejlettség sűrűségi mutatói a térszerkezet felé jelentenek zökkenőmentes átvezetést.

A könyv harmadik nagy fejezete a térszerkezettel kapcsolatos kérdéseket járja körbe. Az első alfejezet az általános fogalmi alapokat fekteti le és a logikai sorrendnek megfelelően, indokoltan előbb a típusokat tartalmazza, és azok jellemzését nyújtja, aztán igyekszik definíciót alkotni. A térszerkezet kapcsán a centrum-periféria viszonyrendszer bemutatása nem tér ki az általános regionális fejlődési elméletekre (ezek talán messzire is vezethettek volna a 3.3. alfejezetben következő európai térszerkezeti áttekintéstől).

A térszerkezet kutatása és ábrázolása alfejezet a „csomópont”, „tengely” és „zóna” térszerkezeti elemcsoportokat azonosítja a térszerkezeti ábrák alkotóelemeiként. A tengelyekhez köthetően akár a hálózatok kérdéskörét is be lehetett volna emelni, mivel azok részben visszaköszönek az európai térszerkezeti modellek kapcsán is.

A 3.3. alfejezet az európai térszerkezeti modelleket gyűjti csokorba (egy részét jóformán gyümölcskosárba). A szerteágazó és változatos modellek bemutatása lényegre törő, így nem veszik el a részletekben. A pusztá bemutatáson és rövid jellemzésen túl a fő mozgatórugó az, hogy milyen hatása volt ezeknek az elsősorban tudományos eredményeknek a szakpolitikai diskurzusban, tervezésben és döntéshozatalban.

A következő alfejezet Kelet-Közép-Európa térszerkezeti modelljeit tekinti át, a szakirodalmi vonatkozásokon túl a szerző saját elemzései és ábrái is nagyobb arányban kaptak helyet, tovább árnyalva a térség térszerkezeti modelljeinek tartalmát.

A térszerkezet európai uniós területpolitikai dokumentumokban, valamint a regionális politika célrendszerében, a területi kohézió elérésében való megjelenése ismételtelen feszes összefoglalásban szerepel. A közösségi fejlesztési dokumentumok, a kohéziós jelentések értékelése korrekt, és kifejezetten jó látni az időbeli komparatív elemzést, a szimbolika és nevezéktan fejlődését – főként a Pentagon esetében. Nem feledkezik meg a szerző az európai térfolyamatok alakulásáról sem, amelynek a fő mondanivalója, hogy az EU-n belül a korábbi klasszikus centrum-periféria dichotómia oldódott, helyette (főleg a poszt-szocialistaközép-európai országok csatlakozásával) a Nyugat-Kelet diszparitás, majd egyre inkább a nagyváros-vidék kettősség éleződött ki. A szerző szavaival élve a térszerkezetben az „oldódó banán-, erősödő szőlőmodell” átalakulás kísérhető nyomon.

A 3.6. alfejezet a hazai területpolitikai dokumentumokat veszi górcső alá. Megállapításai alapján megfigyelhető, hogy a térszerkezet kettős jelentésköre – a területrendezés és a területfejlesztés szemlélete – eltérő és külön utakon is jár, noha ez nem lenne szükségszerű. Némileg megbotlik a logikai vezérfonal azzal, hogy a térszerkezet fogalmi meghatározása, definiálása ismét előkerül a hazai fejlesztési dokumentumok elemzésénél. Az összefoglalással jól nyomon követhetővé válik

a térszerkezet koncepciójának tartalmi átalakulása és ábrázolásának fejlődése – valamelyest megkésve az európai trendekhez képest.

A könyv kifejezetten olvasmányos és élvezetes stílusú, szembetűnő ugyanakkor a kevésbé tagolt szerkezete.

Szabó Pál munkájában rámutat arra, hogy hazánkban a térszerkezet fogalmának használata és annak vizuális megjelenítése a virágkorát éli, míg a fejlett országokban mindez már kezd kikerülni a sodorvonalból.

Nem szabad azonban megfélemlkezni arról – ahogyan Rónai András is rávilágított –, hogy a térképekkel történő vizualizáció (akár részletes tematikus térképről, akár choreem típusú ábráról legyen szó), illetve azon keresztül a szuggesztív nem elhanyagolható szereppel bír. Ennek fontossága pedig megkérdőjelezhetetlen, különösen a területi kérdésekkel foglalkozó szakemberek számára. A könyvet ugyanakkor érdemes lett volna (illetve érdemes lehet majd) bővíteni olyan részekkel, amelyek az oktatásban is célzottabban használható, még gyakorlatibb útmutatót kínálnak akár egy choreem típusú ábra megrajzolásához, felhívva a figyelmet a legjobb gyakorlatokra és az esetleges buktatókra is.

Szabó Pál könyvének elolvasásával több tudományterület képviselői is találnak kellő alapot ahhoz, hogy felismerjék a kérdéskör fontosságát és ezáltal érdemi gondolkodásra serkentse az olvasóját. Egy javarészt hiánypótló munka született, amely több alapvető és gyakran – bár nem feltétlenül kellően megalapozottan – használt fogalom alapos körbejárását végezte el az elméleti megalapozástól a gyakorlati alkalmazásokig. Csak reménykedni tudunk abban, hogy a közeljövőben még több és kevésbé egyértelmű fogalom is hasonló módon kerül majd feldolgozásra.

Ismerteti: Pénzes János